

INSTITUT de ZOOL. et BIOL. ACAD. des SC. de la RSS d'UKRAINE
TRAVAUX DU MUSÉE ZOOLOGIQUE

Мамаліологічні нотатки

Б. М. Попов

1. Поширення Лейслерової вечерниці (*Nyctalus leisleri* Kuhl, Chiroptera) в УСРР.

Вперше *Nyctalus leisleri* Kuhl в межах Європейської Росії вказав ще в 1848 році для кол. Київської Ученої Округи К. Ф. Кесслер (2), але ця його знахідка не була підтверджена ніякими конкретними даними. Після нього вечерницю Лейслера знайшов в кол. Московській губ. С. Ф. Огньов в досить значній кількості. Крім цього цю вечерницю було знайдено в Дорогобузькому повіті кол. Смоленської губ., в Тульській губ., Ярославській, Пензенській, Саратовській і Астраханській, а також між Волгою і Уралом. В колекції Зоологічного Музею Академії Наук СРСР є два примірники цього виду вечерниці з Кавказу. О. О. Браунер відмітив Лейслерову вечерницю для Домузлав Євпаторійського повіту в Криму. В 1921–22 році її знайшов в значній кількості в Хреновському бору Воронежської губ. Бобровського повіту С. І. Огньов. В Західній Європі *Nyctalus leisleri* Kuhl розповсюджена майже скрізь. Відома вона також з о-ва Мадейра та з Гімалаїв.

Відомості про розповсюдження вечерниці Лейслера на терені УСРР ще дуже уривчасті і неповні. Крім вказівки Кесслера про наявність цього виду в Київській області, І. І. Барабаш-Нікіфоров (1) подає її для Дніпропетровської області, Браунер О. О. каже про знахідку одного екземпляра з Першомайська. Дюков помилково вказав її для Харкова. Влітку 1927 року Лейслерова вечерниця була здобута керівником біологічної експедиції ВУСМР'у Н. Н. Фадєєвим на березі р. Дінця проти села Рубежної на межі кол. Старобельської та Артемівської окр. (Мігулін (3.), М. Г. Мілютін (6) в 1928 році в значній кількості (дві колонії, що склалися виключно з ♀) знайшов цей вид в Самарському лісовому масиві, біля с. Орлівці, Ново-Московського р-ну, Дніпропетровської області.

Цими нечисленними даними обмежуються всі відомості, що ми їх маємо в літературі про розповсюдження цього виду вечерниці, а тому я вважаю за потрібне подати деякі нові матеріали про розповсюдження цієї вечерниці в межах УСРР.

Під час роботи комплексної експедиції АН УСРР в районі Дніпровських порогів восени 1931 року в Самарському лісовому масиві, в урочищі

„Козачий гай“ біля села Василівки Ново-Московського р-ну я разом з І. Г. Підоплічкою зібрав 27.IX біля 50 погадок лісової сови (*Strix aluco* L.), в яких серед низки інших дрібних ссавців було виявлено череп одного екземпляра (*Nyctalus leisleri* Kuhl).

Всього в погадках було знайдено:

Mammalia	<i>Lepus europaeus</i> L ... 1
<i>Microtus arvalis</i> Pall 26	<i>Nyctalus leisleri</i> Kuhl ... 1
<i>Pitymys subterraneus ucrainicus</i> Vinogr. 1	Aves
<i>Evotomys glareolus</i> Schreb ... 9	<i>Hirundo rusticus</i> ... 1
<i>Lagurus lagurus</i> L ... 2	інших птахів ... 6
<i>Sylvemus sylvaticus</i> L ... 3	Amphibia
<i>Mus musculus</i> L ... 1	<i>Pelobates fuscus</i> ... 11
<i>Sicista nordmanni</i> Pall ... 1	

Ця знахідка ще раз підтверджує наявність в значній кількості цього виду в Самарському лісовому масиві (знайденого тут вже Мілютіним) Аналізуючи збори погадок, одержаних від М. О. Вернера з заходу Правобережної частини УСРР, мною було знайдено в погадках сипухи (*Tyto alba guttata* Brehm череп одного екземпляра *Nyctalus leisleri* Kuhl).

До складу погадок сипухи входило:

Mammalia	<i>Neomys milleri</i> Mottaz . 4
<i>Microtus arvalis</i> Pall ... 81	<i>Crocidura suaveolens</i> Pall ... 1
<i>Arvicola amphibius</i> L ... 2	<i>Nyctalus leisleri</i> Kuhl 1
<i>Mus musculus</i> L ... 66	Aves
<i>Sylvemus sylvaticus</i> L ... 75	<i>Passer domesticus</i> L ... 2
<i>Micromys minutus</i> Pall 5	інших Passeres ... 2
<i>Cricetulus migratorius</i> Pall ... 5	Insecta
<i>Muscardinus avellanarius</i> L ... 1	<i>Gryllotalpa gryllotalpa</i> ... 2
<i>Sorex araneus</i> L ... 3	<i>Carabidae</i> 15
<i>Sorex minutus</i> L ... 6	

Ці погадки були зібрані 8.X 1926 р. в кількості біля 200 шт. в розваленому палаці біля с. Хренівки, Копайгородського району Вінницької обл. Череп (без правої спідньої щелепи) в шлунку сипухи зовсім не поспувався і має гарний вигляд. Припущення, що це звірятко було занесене сюди з якогось іншого місця відпадає, бо сипуха є птах цілком осілий і в даному разі велике число погадок, зібраних в одному місці, каже про те, що ця сипуха живе тут здавна. Нарешті до Зоологічного музею АН УСРР О. А. Шуммером передано два екземпляри вечерниці Лейслера (визначення А. Формозова), що були здобуті в степовому заповіднику „Чаплі“ („Асканія-Нова“) восени 1928 року під час осіннього перельоту. Вечерниці були здобуті в парку заповідника в дуплах дерев 7.IX і 8.IX (7.IX самка, 8.IX — самець).

Отже з вище наведених нечисленних даних окремих знахідок цього виду вечерниці, ми бачимо, що *Nyctalus leisleri* Kuhl розповсюджена дуже широко і має величезний ареал, що охоплює цілком всю УСРР. але розповсюдження її тут носить спорадичний характер, що очевидно обумовлено екологічною специфікою цього виду.

Черепи екземплярів вечерниці Лейслера з Дніпропетровської і Вінницької обл., а також академічні шкурки двох екземплярів з степового заповідника „Чаплі“ зберігаються в Зоологічному музеї Зоолого-Біологічного Інституту АН УСРР.

II. Знахідка лісової мишівки (*Sicista montana* Méhely) в межах УСРР

В Європейській частині Радянського Союзу представники роду *Sicista*, що належить до семейства *Dipodidae* (підсеме́йство *Sicistinae*), досить поширені, але їх нараховується всього два види, а саме: мишівка південна (*Sicista nordmanni* Keys et Blas), що поширена в степових, і лісостепових районах, утворюючи декілька географічних форм, і лісова мишівка („гірська“) (*Sicista montana* Méhely), яка охоплює своїм ареалом в основному лісову смугу. Перший вид мишівки — мишівка південна для УСРР є звичайним видом і своїм поширенням охоплює всю лісову, лісостепову і степову частину України, являючись тут майже убіквістом. Другий вид — лісова мишівка до цього часу в межах УСРР не була знайдена, хоча, виходячи з даних її географічного поширення, можна було передбачити, що вона повинна бути в Українському Поліссі.

Під час екскурсії 12.V 1935 р. в Київському приміському лісі „Пуща-Водиця“, недалеко від болота „Імшаного“ мною була здобута мишівка, що належить, як виявилось після визначення, до виду *Sicista montana* Méhely.

Здобутий екземпляр мишівки лісової — дорослий самець, характерного для цього виду забарвлення. Загальний колір відносно рівномірний, жовто-мишастий, з перевагою рудих тонів, що з боків і на голові переходить в жовто-рудий колір; низ світліший, мишасто-охристого відтінку. Вздовж спини від затилка до кореня хвоста тягнеться чорна полоса. Розміри екземпляра (проміри зроблені по сухій шкурці): довжина тіла 65,7 мм; довжина хвоста (хвіст мишівки дуже попсований якоюсь хворобою) — 70,3 мм; довжина задньої ступні 17,5 мм. Розміри черепа:

1. Загальна довжина	19,6 мм
2. Кондилобазальна	17,8 „
3. Основна довжина	14,6 „
4. Ширина черепної коробки	9,2 „
5. Мастоїдальна ширина	6,5 „
6. Скулова ширина	9,4 „
7. Межична ширина	4 „
8. Довжина кісткового піднебіння	9,6 „
9. Довжина носових кісток	8,2 „
10. Ширина носових кісток спереду	2,3 „
11. Ширина rostrum	3,1 „
12. Діастема	4,8 „
13. Довжина верхнього зубного ряду	2,9 „
14. Ширина зубного ряду	0,9 „
15. Передне-задній і латерально медіальний промір різця	— 0,9 × 0,6 „
16. Довжина і ширина bullae osseae	4,6 × 3,9 „
17. Загальна довжина спідньої щелепи з різцем	11,9 „

18. Кондиллярна довжина спідньої щелепи 10,4 мм
19. Ангулярна " " " 8,5 "
20. Короніодна " " " 9,2 "
21. Ангулярно короніодна висота спідньої щелепи 5,2 "
22. Діастема спідньої щелепи 2,5 "
23. Дорсо-вентральний і медіально-латеральний
проміри різця спідньої щелепи 0,7 × 0,4 "
24. Товщина спідньої щелепи на рівні першого то-
лярес 1,2 "
25. Довжина зубного ряду спідньої щелепи . . . 2,9 "
26. Ширина зубного ряду спідн. щелепи 0,8 "

Поширення *Sicista montana* Méhely в межах СРСР ще досі остаточно не визначено. С. І. Огньов (2) про географічне розповсюдження цього виду пише: „Этот вид отмечен для южной Норвегии, в Финляндии найден близ Таммерфорса. Найден С. А. Бихнером в Гдовском у.; отмечен близ Череповца. Восточнее *Sicista betulina* добыта в б. Архангельском уезде (около 65° с. ш.), на Средней Печоре (прибл. под 65° с. ш.) и даже в Большеземельской тундре, в низовьях р. Печоры (около сев. полярного круга). Встречается по Ишиму. В Томском крае констатирована прибл. под 56° с. ш. На восток встречается до Тунки и до восточного побережья Байкала. Южная граница *Sicista betulina* в Восточной Европе совершенно невыяснена. *Sicista betulina* найдена под Можайском, под Москвой (в Измайловском зверинце) и близ ст. Обираловки Нижегородской жел. дороги. Особняком стоят находения *Sicista betulina* в южном Поволжье (б. Сталинградская губ. Михайловский окр.), на Нижнем Доне (Сальский окр.), в округе Котляревской (Кабарда), на Карачае в Северо-Западном Кавказе, в округе аула Гуниба — в Дагестане. В Приуралье — одним из южных находений *Sicista betulina* служит район 100 км к югу от Златоуста. На восток этот вид обнаружен в Бийских, Кузнецких и Минусинских степях“.

З цих зведених з усіх джерел, але дуже уривчастих даних про географічне розповсюдження цього виду, які подає С. І. Огньов, ми бачимо, що *Sicista montana* Méhely поширена в межах Радянського Союзу досить широко і в своєму поширенні заходить далеко на південь (Кавказ), але на заході Європейської частини СРСР за Огньовим південна межа її ареалу проходить по лінії Можайськ — Москва, а тому знахідка цієї мишівки в межах УСРР біля Києва являє собою досить значний з зоогеографічного боку інтерес, пересуваючи далеко на південний захід ареал лісової мишівки.

Ліс „Пуща-Водиця“, в якому була здобута *Sicista montana* Méhely, можна розглядати, як продовження поліських лісів і він характерний цілою низкою елементів таєжної фауни і флори. Стація місцезнаходження лісової мишівки являє собою невеличку лоцинку, по дну якої тече струмок „Водиця“, що починається за 150—200 м в сфагновому болоті „Імшане“, яке характерне наявністю тут низки рослинних північних форм (клюква, черника, *Drosera*, *Sphagnum*), а також присутністю *Lacerta vivipara*, що є типовим представником північної фауни. Рослинність цієї міс-

цевості складається з сосни, дуба, осики, вільхи, зрідка трапляється береза, ліщина, чорна бузина, берест, дика малина, чемериця тощо. Останні утворюють густий підлісок.

Мишівка була впіймана живою на купі хмизу біля струмка і біля місяця прожила в неволі, харчуючись в основному хрущами, але увесь час почувала себе не досить добре: у неї на хвості з'явилися струпи після чого вона відмовилась від їжі і через деякий час загинула.

Здобутий екземпляр *Sicista montana* Mehely переходується в Зоологічному музеї Зоолого-Біологічного Інституту АН УСРР.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барабаш-Нікіфоров, І. І. Нариси фауни степової Наддніпряни. ДВУ, 1928 р. Дніпропетровськ.
2. Кесслер, К. Ф. Естеств. История Киевск. Учебн. Округа, 1851, Киев.
3. Мигулин, А. А. Нахождение Лейслеровой летучей мыши на границе Старобельского и Артемовского округов. Укр. Мисл. і Риб. № 4, 1928.
4. Мигулин, О. Визначник звірів України, 1927 р., Харків.
5. Miller, T. Catalogue of the Mammals of Western Europe, 1912. London.
6. Мілютин, М. Г. Матеріали до фауни Дніпропетровської округи. Тр. Харк. т-ва Дослідн. Природи, т. 1931 р., Харків.
7. Огнев, С. И. Звери Восточной Европы и Северной Азии. ГИЗ, 1928 г., Москва.
8. Підопличка, І. Г. Шкідливі гризуни правобережного лісостепу, 1930 р., Київ.
9. Огнев, С. И. Систематический обзор русских видов рода *Sicista*. Бюллетень Н. И. Института Зоологии МГУ им. М. Н. Покровского, № 2, Биомедгиз, 1935.
10. Шарлемань, Э. Лес „Пуца-Водица“ в окрестностях Киева. Бюллетень Харьковского Об-ва Любителей природы, № 3, 1915.

Маммалиологические заметки

Б. М. Попов

Резюме

І. Заметка о распространении вечерницы Лейслера (*Nyctalus leisleri* Kuhl, Chiroptera) в УССР

Автором заметки сведены все литературные данные о распространении вечерницы Лейслера и подано несколько новых находений этого вида на территории УССР. Во время работ комплексной экспедиции АН УССР в районе Днепровских порогов осенью 1931 года в Самарском лесном массиве Ново-Московского района Днепропетровской области автором совместно с И. Г. Підопличкой были собраны погадки лесной совы, в которых был обнаружен череп одного экземпляра вечерницы Лейслера. Еще один череп этого вида был обнаружен в погадках сипухи, собранных М. О. Вернером в Копайгородском районе Винницкой обл. 18.X 1929 года. Наконец, два экземпляра вечерницы Лейслера были переданы А. А. Шуммером в Зоологический музей Зоолого-Биологического Института АН УССР. Добыты эти два экземпляра были в степном запovedнике „Чаплі“ („Аскания-Нова“) на осеннем перелете.

II. Нахождение лесной мышевки (*Sicista montana* Méhely) на территории УССР

12.V 1935 года автором заметки в Киевском пригородном лесу „Пуща-водица“ был добыт один экземпляр самца *Sicista montana* Méhely. До этого времени лесная мышевка на территории УССР не была найдена и это нахождение отодвигает далеко к югу известный до сих пор по литературным источникам ареал этого вида в его западной части.

Mammaliologische Notizen

B. M. Porow

Zusammenfassung

I. Notizen über die Verbreitung des *Nyctalus leisleri* in der Ukr. SSR

Vom Verfasser sind alle Literaturangaben über die Verbreitung des *Nyctalus leisleri* zusammengefasst und einige neue Fälle des Vorkommens dieser Art auf dem Territorium der Ukr. SSR angegeben. Während der Arbeit der Komplexexpedition der Akademie der Wissenschaften der Ukr. SSR im Bezirk der Dnjeprstromschnellen im Herbst 1931 und im Samarischen Waldmassiv des Neu-Moskauer Bezirks des Dnjepropetrowsk-Gebiets wurden von dem Verfasser gemeinsam mit I. G. Pidoplitschka Gevölle der Wald-eule gesammelt, in welchen der Schädel eines Exemplars des *Nyctalus leisleri* gefunden wurde. Noch ein Schädel dieser Art wurde in den Gevöllen der Schleiereule gefunden, die von M. O. Werner im Kopaigorod-bezirk des Winnitza-Gebiets gesammelt worden waren. Schliesslich wurden zwei Exemplare des *Nyctalus leisleri* von A.A. Schummer dem Zoologischen Museum des Zoo-Biologischen Instituts der Akademie der Wissenschaften der Ukr. SSR übergeben. Diese beiden Exemplare wurden im Step-penschutzgebiet (Askania-Nowa) während des Herbstfluges gewonnen.

II. Das Vorkommen der *Sicista montana* auf dem Territorium der Ukr. SSR

Am 12. V. 1936 wurden von dem Verfasser vorliegender Arbeit ein Männchenexemplar in dem unweit von der Stadt gelegenen Wald „Pustscha Wodiza“ gefunden.

Bisher wurde *Sicista montana* auf dem Territorium der Ukr. SSR nicht registriert; die Tatsache, dass sie hier angetroffen wurde, verschiebt weit nach Süden den westlichen Teil des bisher bekannten Areals dieser Art.
